

HINSIDES KOMMU- NISMEN

– det Nye Venstre og dets udløbere¹

Af Thomas Ekman Jørgensen

“Hinsides kommunismen” beskriver det nye venstre som et politisk miljø, der eksisterede i begyndelsen af 1960erne som et alternativ til både kommunismen og socialdemokratiet. Det nye venstre ville udvikle et politisk program for et socialistisk samfund, men uden kommunismens dogmatisme. Disse tendenser faldt sammen med ændringer i den politiske kultur i 1960ernes begyndelse. Kompromisset mellem pragmatisme og den radikale ændring af samfundet endte ved årtiets midte, hvor dele af venstrefløjen radikaliseredes hinsides det nye venstre.

I forhold kommunismens plettede navn er ‘det nye venstre’ en etiket som gerne forbindes med noget positivt – netop en venstrefløj som har gjort sig fri af alt hvad der er dårligt ved kommunismen, uden dog at blive systembevarende socialdemokrater. Men hvad henviser begrebet helt præcis til? Den slags spørgsmål lader sig ikke endeligt besvare. Som med alle andre historiske kategorier findes der lag af brud og kontinuitet som kan fortolkes forskelligt, og det bliver da først rigtig vanskeligt når en betegnelse er blevet brugt af forskellige grupper til forskellige tider. Det nye venstre har siden begrebets opkomst omkring 1960 været brugt af mindst tre forskellige generationer med hver deres dagsorden: Den første generation var de nye socialistiske partier og politiske bevægelser fra omkring 1960, den næste var de revolutionære smågrupper i 1970erne og den sidste den nuværende generation af unge venstreorienterede. Jeg vil i det følgende argumentere for at historisere begrebet og bruge det til at betegne en bestemt politisk tendens i 1960-ernes første halvdel og derved begrænse det til et bestemt miljø. Hovedargumentet er, at det nye venstre således ikke er en kontinuerlig tradition, men et afgrænset begreb, som skal ses i historisk sammenhæng.

Først er det nødvendigt at diskutere, hvad som overhovedet kan betegnes som ‘venstrefløj’ eller ‘venstreorienteret’. En del af litteraturen tager udgangspunkt i en ideologisk definition: venstreorienteret vil sige at kæmpe for mere lighed² eller mere demokrati.³ Disse definitioner er desværre ikke specielt anvendelige for en empirisk tilgang, da de altid ender med at definere venstrefløjen med et begreb, som i sig selv kræver en længere begrebsdefinition – der hersker som bekendt langt fra enighed om hvad ‘lighed’ eller ‘demokrati’ egentlig vil sige. Det leninistiske kadreparti er vel hverken synderligt egalitært eller demokratisk, men stadig en vigtig del af venstrefløjens historie. Lige så vanskeligt er det at tage udgangspunkt i ‘kollektive meningsstruk-

turer', som kan reduceres til 'ideologiske byggesten', der findes i bestemte politiske eller filosofiske værker.⁴ Venstrefløjen har altid været præget af sin egen historie og det omgivende samfund, og har derfor aldrig kunnet defineres som en kohærent og færdig konstruktion (selv om den i perioder har gjort be hjertede forsøg). En mere frugtbar vinkel er et definere venstrefløjen som et socialt miljø, det vil sige en gruppe personer som af sig selv og omverdenen blev defineret som venstreorienterede og som dannede et netværk, hvor bestemte temaer blev diskuteret. På den måde undgår man forsimplede og normative begreber og formår at stille mere åbne spørgsmål til venstrefløjens historie.

I det følgende vil jeg beskrive udviklingen af det nye venstre som et politisk miljø, der opstod i den vestlige verden fra omkring 1960, forsøge at give nogle forklaringer på dets opkomst og perspektivere til den senere udvikling.

Det nye venstre og den politiske kontekst

Begrebet 'det nye venstre' opstod i Frankrig men blev snart overtaget af den britiske intellektuelle venstrefløj, som efter Krustjovs hemmelige tale og invasionen af Ungarn i 1956 forsøgte at distancere sig fra det britiske kommunistparti.⁵ Begrebet spredte sig hurtigt til resten af den vestlige verden, hvor det dog havde forskellig betydning. I USA blev det knyttet til borgerrettighedsbevægelsen, mens det i Vesteuropa betegnede en venstreorienteret bevægelse som ville distancere sig fra både kommunismen og reformismen. I hovedtræk kan man adskille Nord- og Sydeuropa, hvor det nye venstre i Nordeuropa betød en besindelse i forhold til kommunistpartierne dogmatisme, mens det i Frankrig og Italien var knyttet til en radikal kritik af de store, etablerede kommunistiske bevægelser (de venstre-orienterede bevægelser i de sydeuropæiske diktaturstater er en tredje historie), desuden forsøgte det nye venstre i Europa at distancere sig fra den socialdemokratiske re-

formisme. Det er desuden vigtigt at huske på, at meget af diskussionen indenfor det nye venstre hang sammen med en diskussion indenfor den kommunistiske verdensbevægelse, hvor man også søgte et nyt ståsted efter afstaliniseringen. Således var 'nyvænsteren' i Sverige organisatorisk knyttet til det kommunistiske parti, og man var i hele Europa opmærksom på diskussionen mellem kommunistpartierne, særligt det reformsøgende italienske kommunistparti.

I Danmark var det nye venstres opkomst knyttet til bruddet i DKP og dannelsen af SF. Sidstnævnte var det første af en række 'tredje partier', der dukkede op i begyndelsen som alternativ til både socialdemokrater og kommunister. Indtil da havde venstrefløjen været delt mellem disse to traditioner, en reformistisk og en revolutionær, hvor Sovjetunionen havde været den afgjort dominerende kraft i den revolutionære tradition. De revolutionære alternativer bestod i ubetydelige grupper af trotskister og anarkister, hvis indflydelse på konkret politik var så godt som ikke eksisterende. Da SF i 1960 kom i folketinget med 11 mandater var det altså et historisk brud i arbejderbevægelsen, hvor indflydelsen hidtil havde været delt mellem socialdemokrater som den dominerende bevægelse og kommunisterne som opposition. Lignende partier opstod i Norge (også kaldet SF), i Frankrig (PSU) og i Italien (PSIUP), for at nævne dem, som SF følte sig knyttet til. Det interessante ved SF i forhold til de andre partier er, at partiet hovedsageligt blev grundlagt af gamle kommunister, mens de andre partier først og fremmest kom fra venstrefløjen i den socialistiske/socialdemokratiske bevægelse. Det norske SF, for eksempel, blev dannet af socialdemokrater, som var utilfredse med den socialdemokratiske NATO-politik. For at forstå denne forskel, er det givtigt at se på det politiske rum, som de 'tredje partier' bevægede sig i.

Disse partier var alle afhængige af, at der var en tilpas afstand mellem socialdemokrater og kommunister til at have en gruppe venstreorienterede, som ikke følte sig hjemme nogen

steder. Hvis vi ser på udviklingen i de to store venstreorienterede traditioner, bliver det klart, hvorfor dette rum blev stort nok til at rumme en selvstændig politisk bevægelse efter 1960. I løbet af 1950erne havde de europæiske socialistiske og socialdemokratiske partier forladt den sidste rest af deres Marxistiske ophav, i den forstand at de ikke længere havde socialisme som mål, men en mere retfærdig kapitalisme. Både og i ord og gerning tog de, som Donald Sassoon udtrykker det, en 'ny revisionisme' til sig.⁶ Det Vesttyske Bad Godesberg-program er et eksempel på sådan en udvikling: Hvis den kapitalistiske økonomi kunne levere det materielle grundlag, kunne socialdemokraterne fordele goderne retfærdigt. I Danmark, som i mange andre europæiske lande, blev politik et spørgsmål om administration af kapitalismens frugter. Dette betød, at den gruppe socialister, som mente, at de reformistiske projekt havde socialismen som endemål, ikke længere følte sig repræsenteret af deres partier. Således forlod disse socialister mange af de store partier og dannede nye, mere eller mindre levedygtige alternativer.

Den kommunistiske bevægelse, som ellers havde domineret det politiske landskab til venstre for socialdemokraterne, befandt sig i en kritisk situation. Kommunisterne (undtagen Italien og Frankrig) havde traditionelt rekrutteret fra taberne i systemet, typisk dem som ikke følte sig tilgodeset af den socialdemokratiske bevægelse. Som oftest var det bunden af hierarkiet på arbejdspladsen, murerarbejdsmænd eller søfyrbødere, eller dem som mente, at deres arbejde var mere værd end det, de socialdemokratiske fagforeninger forlangte, for eksempel skibsværftsarbejdere.⁷ Med indkomststigningerne i 1960erne blev kommunisternes retorik om fattigdom og uretfærdighed mindre slagkraftig, ligesom arbejdsmarkedet (i det mindste i Norden) var præget af fordragelighed indtil 1970erne. Samtidig var kommunisternes internationale afhængighed af Sovjetunionen blevet til en byrde. Den prestige som Sovjetunionen havde haft efter krigen var forsvundet helt med afsløringerne af Stalin og invasionen af Ungarn i

1956. Men også internt i den kommunistiske verdensbevægelse var der en opbrudsstemning, hvor de enkelte partier forsøgte at finde deres plads i bevægelsen efter Stalinismen. Tiden mellem SUKP's 20. partikongres i 1956, hvor Krus-tjov (gen)indførte begrebet om den 'nationale vej til socialismen' og kritiserede Stalins forbrydelser, og 1968, hvor invasionen af Tjekkoslovakiet markerede grænsen for det tilladte, var en periode med flydende grænser indenfor den kommunistiske verdensbevægelse. De enkelte partier udenfor Sovjetunionen afprøvede, hvor langt de kunne og ville gå i retning af en mere selvstændig politik.⁸

Dannelsen af det danske SF skal ses i denne sammenhæng. Aksel Larsen og den reformvenlige fløj af DKP var ikke som sådan kritiske over for kommunismen, men søgte at følge den mere selvstændige linie som især det italienske kommunistparti var slået ind på. Den dogmatiske såkaldte 'hårde kerne' af DKP stemplede dette som 'revisionisme' og fik Aksel Larsen ekskluderet, men reformfløjens holdninger var ikke i strid med andre stemmer inden for den kommunistiske verdensbevægelse.⁹ En lignende debat fandt sted i Sverige nogle år senere med det resultat, at det svenske kommunistparti mere kom til at ligne SF end DKP.¹⁰ Den specifikke danske udvikling blev således igangsat af et kommunistparti, som i sammenligning med sine vesteuropæiske søsterpartier var særdeles konservativt, og som så ideer, der ikke var direkte sanktioneret af Moskva, som forræderi mod den kommunistiske sag. Derfra blev SF del af en europæisk, politisk kontekst, som ideologisk strakte sig fra de socialdemokratiske venstrefløje til ind i kommunistpartierne – et nyt venstre.

Det væsentligste for dette nye venstre var et formulere et alternativ til begge de bevægelser som det var udsprunget fra. Det var dog uundgåeligt, at der eksisterede en stor tematisk kontinuitet. En stor del af SF's politik var identisk med DKP's: modstanden mod EF, angsten for Tyskland og overbudspolitik på velfærdsområdet. Den store forskel var den

måde, problemerne blev grebet an på. I stedet for at stå fast på teoretiske dogmer havde man en langt mere pragmatisk tilgang end DKP. Således var det en ideologisk åben og diskutende bevægelse, der kunne optage forskellige grupper og retninger. Derfor stod SF i nær kontakt til de øvrige bevægelser, som så dagens lys i det samme tidsrum. Det fælles projekt for disse bevægelser var at søge efter et alternativ til tingenes tilstand. Dette var muligvis det væsentligste træk ved det nye venstre, at man udtrykkeligt søgte en pragmatisk og eklektisk tilgang, men samtidig ville finde et alternativ til det bestående samfund. Det var således en bevægelse som kan defineres gennem sin balance mellem tilpasning og radikalisme, mellem den reformistiske og den revolutionære socialistiske tradition. Man ville føre en pragmatisk og konkret politik men beholde det socialistiske mål for øje. Denne balance kunne lade sig gøre i første halvdel af 1960erne, da socialdemokraterne kunne føre politik uden at ville ændre samfundet, mens kommunisterne ville ændre samfundet, men ikke havde troværdigheden til at føre politik.

Det nye venstre havde således internationalt et islæt af begge socialistiske traditioner. Det opstod i opposition både til kommunismen og til socialdemokratiene, men vel at mærke en opposition som var vokset ud af disse bevægelser. Derfor er det for simpelt at beskrive det nye venstre som kommunismens eller socialdemokratiets modsætning. Snarere kan det beskrives som et forsøg på et korrektiv til de to hovedstrømninger, for, med Aksel Larsens ord, at genoprette "det historiske skel i dansk politik", nemlig mellem socialister og borgerlige – altså en samling af venstrefløjen under en socialistisk dagsorden.¹¹ Det nye venstre ville således samle venstrefløjen og ikke isolere sig hverken til højre eller venstre. I europæisk perspektiv kan dette illustreres ved, at repræsentanterne for det nye venstre ofte var at finde både i den socialdemokratiske og i den kommunistiske lejr. I Sverige oprettedes endog en fælles socialistisk 'ny-vänster' liste (Socialistiska förbundet), hvor både kommunister og socialdemokrater opstil-

lede. I Danmark var der ikke megen grund til at afgrænse sig til DKP. Partiet var praktisk taget ikke-eksisterende fra 1960 og var hverken i stand til at tiltrække vælgere eller sætte en dagsorden. Ikke desto mindre var der kræfter i SF, især de yngre, mere radikale medlemmer, som ønskede samarbejde med DKP for at trække partiet i en mere revolutionær retning.¹² Kritikken af Østblokken i 1960erne var også forholdsvist spæd: Politisk Revy kunne for eksempel i januar 1966 trykke et tema om Østeuropa uden væsentligt at nævne menneskerettigheder eller undertrykkelse, men ende med en relativt positiv bedømmelse af landenes klare politiske målsætning.¹³ Der var således ikke tale om et alternativ, som ville bekæmpe kommunismen og socialdemokratiene, men om en kritik, som var sprunget ud af disse bevægelser og stadig så sig som forbundet til sit ophav.

Uden for partierne

SF var ikke ene om at repræsentere det nye venstre i Danmark. I det politiske landskab omkring partiet fandtes en række bevægelser som ofte fungerede som rekrutteringssted for venstrefløjens vælgere og aktivister. Derudover var partiet knyttet til det dominerende, kulturradikale intellektuelle miljø, som også opfattede sig selv som en del af det nye venstre.

Det er væsentligt at se på bevægelserne, ikke blot fordi de var en del af det nye venstre, men også fordi de fortæller noget om den ændring i den politiske kultur, som det nye venstre både profiterede på og blev formet af. Det er noget af en tilsnigelse, når jeg i det følgende inkluderer Kampagnen mod Atomvåben ukritisk i det nye venstre, da kampagnen i sig selv var tværpolitisk. Det kan forsvares ved at se den som et del af et miljø, der bestod af personer med ens politiske holdninger. Selvom ikke alle så sig som en del af venstrefløjen, så var der nok personforbindelser til at man kan se bevægelsen om en del af et samlet, venstreorienteret miljø.

Kampagnen mod Atomvåben (KmA) op-

stod som en af de mange vesteuropæiske bevægelser mod atomvåben, der spredte sig over kontinentet omkring 1960. Disse var i hovedsagen aktivistiske bevægelser, hvis hovedformål var at oplyse og engagere gennem aktioner, særligt marcher, der kunne tiltrække opmærksomhed og mobilisere medlemmer. I nogle lande var det en bevægelse med stort kommunistisk islæt. Den kommunistiske verdensbevægelse havde igennem 1950erne forsøgt at rekruttere medlemmer på forskellige fredsinitiativer. For eksempel Stockholmsappellen, der foreslog et internationalt forbud mod atomvåben, eller Østersøen som 'fredens hav'. Disse initiativer havde dog ikke haft nogen stor succes, især da de ofte åbenlyst var til Sovjetunionens fordel. For eksempel betød 'fredens hav', at fremmede flåder skulle forment adgang til Østersøen, mens Sovjetunionens egen flåde skulle blive. Kommunisterne var dog fuldstændigt isolerede i 1960erne. Den danske kommunistiske fredsbevægelse havde mistet al troværdighed, især efter invasionen i Ungarn, og dens frontfigur, Mogens Fog, var gået med over i SF. KmA var faktisk så nervøs for at blive knyttet til kommunisterne, at man end ikke ville samarbejde officielt med SF.¹⁴ Alligevel tog mange af SF's medlemmer del i KmA, og der var mange fælles træk i de to organisationer. I Danmark eksisterede der også en liberal fredsbevægelse, hvor organisationen Aldrig mere Krig kom til at spille en betydelig rolle i KmA.¹⁵ Således var der i Danmark et liberalt islæt i det nye venstre, som især kom fra kredse i det Radikale Venstre. Ebbe Reich er vel det mest kendte eksempel, men en lang række andre radikale var del af kredsen omkring det nye venstre. En tredje indflydelseskilde – muligvis den vigtigste i KmA – var højskolemiljøet. KmA's grundlægger og absolut mest betydningsfulde figur, Carl Scharnberg, kom ud af højskolemiljøet, som var hans tydeligste inspirationskilde. Dette var især synligt i ambitionen om oplysning gennem organisation nedefra. KmA ville oplyse gennem kampagner der byggede på et bredt engagement i stedet for en centraliseret ledelse (selvom den uformelle ledelse i

Politisk Revy (1963-1987) var et af de væsentligste diskussionsfora for det nye venstre.

praksis var nok så stram). Denne tankegang passede godt til det søgende og diskuterende nye venstre, som var organiseret i SF. Partiet havde således også højtstående medlemmer, som kom fra højskolerne. Det mest iøjnefaldende eksempel er Poul Dam, som var med i inderkredsen omkring Aksel Larsen, men også højskoleforstander og sågar redaktør af Højskolebladet.¹⁶

Ideerne fra højskolen om diskussion og oplysning blandet med en anti-hierarkisk organisation, som især kom til udtryk i KmA faldt sammen med en ændring i den politiske kultur som var typisk for 1960erne. Et typisk træk ved det opbrud som skilte 1950erne fra 1960erne var vægten på det personlige ansvar og den personlige frihed. I stedet for de fælles normer og værdier blev den enkeltes valg nu vigtigt. Det enkelte individ kunne og ville selv

træffe beslutninger uden at underlægge sig et normsæt, som ofte var givet af den ældre generation (pornografi- og seksualdebatten i 1960erne er gode eksempler).¹⁷ Her var det nye venstre attraktivt for den yngre generation, som ikke nødvendigvis ville bindes i de gamle bevægelser og partier, men ville træffe egne valg og handle selvstændigt. Det nye venstres søgende og 'ufærdige' ideologi og KmA's aktivisme syntes at kunne tilfredsstille dette behov. Således var der ved valget i 1960 en markant generationsforskel, hvor højrefløjens vælgere i gennemsnit var 15 år ældre end venstrefløjens.¹⁸

Kim Salomon har formuleret en lignende teori om den svenske Vietnambevægelses succes i 1960erne. Bevægelseskulturen indenfor Vietnambevægelsen modsvarede en generel 'tidsånd' i 1960erne, hvor bruddet med autoriteterne stod i centrum, og hvor der blev sat spørgsmålstegn ved etablerede forestillinger. Oprørerne i Vietnambevægelsen var således 'i takt med tiden', som hans bog så rammende hedder.¹⁹

Selvom det er problematisk at tale om noget så overordnet som en 'tidsånd', er det værd at tage 1960ernes nyorientering i betragtning, at der fandtes en gruppe, især unge, som ikke følte at deres politiske engagement kunne komme til udfoldelse i de etablerede, klassebaserede partier og bevægelser. Opkomsten af et nyt politisk rum, hvor der var plads til et personligt engagement, var uden tvivl attraktivt for denne gruppe. På den måde kunne det nye venstres organisationer bygge på en mere general forandring i den politiske kultur. Der fandtes således en gruppe politisk aktive, som virkede i forskellige grupper, der tilhørte det miljø, vi kalder det nye venstre. De var ikke nødvendigvis medlemmer af SF (selvom de sandsynligvis stemte på partiet) eller af nogen anden gruppe, men de tog del i KmA's marcher eller andre demonstrationer og til sammen dannede et miljø, som stod uden for etablerede parti- og foreningsliv, som de ikke følte, at de tilhørte. Det var et miljø, som kunne mobiliseres omkring enkeltsager og til bestemte aktioner, men endnu var det ikke den

venstreorienterede subkultur, som opstod i kølvandet på 1968.

De intellektuelle var en anden del af det nye venstre, som både var forbundet til bevægelserne og til SF. I andre europæiske lande var det de intellektuelle, som udgjorde kernen i det nye venstre. Især i Storbritannien, hvor der ikke var opstået noget parti som organisatorisk samlingspunkt, blev det nye venstre domineret af intellektuelle som forsøgte at skabe en uafhængig venstrefløj uden for det politiske system i snæver forstand.²⁰ Det samme var i nogen grad tilfældet i Frankrig, hvor det intellektuelle nye venstre var tilknyttet den franske revolutionære, intellektuelle tradition.²¹ I forhold til den relative politiske resignation, som – i meget grove træk – havde præget 1950erne, opstod der i begyndelsen af 1960erne en række politisk orienterede intellektuelle miljøer. På trods af den generelle fælles udvikling er det dog værd at holde sig for øje, at disse miljøer ofte var meget nationale og præget af en bestemt tradition eller kontekst. Således var også det danske miljø nok orienteret om internationale diskussioner, men først og fremmest dansk i sit emnevalg og i sin stil.

Den vigtigste udvikling i det intellektuelle felt som sådan var opkomsten af et dominerende kulturradikalt miljø. Ligesom med begrebet 'det nye venstre' skal man her være varsom med, hvad man definerer som 'kulturradikalt'. Her menes en bestemt gruppe af indflydelsesrige intellektuelle i slutningen af 1950erne og begyndelsen af 1960erne, som havde en specifik dagsorden knyttet til denne tid. De kulturradikale havde navngivet sig selv således for at skabe en forbindelse til 1930ernes venstreorienterede, intellektuelle miljø, som ganske vidst havde brugt begreberne 'kultur' og 'radikal' om sig selv, men ikke kombinationen 'kulturradikal'. Især den endnu aktive PH var en inspiration og en levende forbindelse til den kritisk-rationalistiske tradition, man ville identificere sig med. Rødderne til dette miljø var det oprindeligt kommunistiske kulturtidsskrift *Dialog*, som var gået over til SF efter bruddet i partiet. De radikale

intellektuelle, som før havde lænet sig mest til kommunismen – hvor de i øvrigt ofte var uglese – havde med dannelsen af det nye venstre fået en politisk platform, hvor de både følte sig hjemme og var ønskede. Dette var noget af baggrunden for den radikale renæssance blandt de intellektuelle i 1960erne.²² En anden baggrund var de øgede ressourcer som tilflød kulturlivet fra årtiets start. Selvom oprettelsen af kulturministeriet i 1961 var et direkte resultat af en ministerrokade, hang det også sammen med en forøgelse af ressourcerne til kulturlivet som sådan. Der var altså en sammenhæng mellem den kulturradikale ide om at bruge kulturen politisk og en socialdemokratisk ambition om en kulturel dimension i velfærdsstaten. Samtidig var de kulturradikale stort set uden konkurrence. Arvefjenden fra 1950erne, det litterære tidsskrift *Heretica*, var stoppet allerede i 1953, og selvom det stadig blev brugt som en slags imaginær fjende, var der ingen egentlig konkurrence. Den konservatisme, som de kulturradikale kæmpede imod, havde ingen intellektuelle repræsentanter, som kunne tage kampen op. Der er også en sammenhæng mellem kulturradikalismens rationalistiske program mod traditionelle normer og skiftet i den politiske kultur, som er beskrevet ovenfor. Den konservative moralisme blev afløst af respekten for det individuelle valg, og den frie kønsmoral, som havde været en mærkesag fra 1930erne, blev accepteret bredt i løbet af årtiet. De kulturradikale opnåede således at dominere det intellektuelle miljø og opnå en vis ideologisk og politisk indflydelse på velfærdsstatens institutioner.²³

Som talerør havde de kulturradikale, efter at *Dialog* stoppede i 1961, det litterære tidsskrift *Vindrosen*, samtidig med at de kom til orde i dagspressen og i SF's ugeavis. Fra 1963 udkom *Politisk Revy*, hvis navn associerede til 1930er-tidsskriftet *Kritisk Revy*. Redaktionen bestod i høj grad af de kulturradikale selv, men også af folk fra de radikale, socialdemokratiet og SF. De blev trods sin forholdsvis lille læserkare og konstante økonomiske problemer til mødestedet for de forskellige grene af det nye venstre fra de modernistiske forfattere over ak-

tivister fra KmA til SF's gamle kommunistiske partibureaukrater. Det var her, at de temaer som var fælles for alle delene af de nye venstre blev debatteret. Tidsskriftet skulle blive det vigtigste organ for 1960ernes og 1970ernes venstrefløj, hvor det udviklede sig ud over det, som her er defineret som det nye venstre.

Temaer, mål og midler

Som det ses ovenfor, bestod det nye venstre af en række sammenflettede organisationer og miljøer. Ofte bestod kontakterne i personlige forbindelser: kulturradikale SF-medlemmer, SF'ere i KmA, og KmA-aktivister i *Politisk Revy*. Men der var også en række tematiske overlap, hvor begivenheder i tiden blev diskuteret indenfor den samme ramme.

Jeg har andetsteds argumenteret for, at bruddet i DKP ikke betød noget skarpt ideologisk opbrud fra kommunismen, men i høj grad var en genfortolkning af de kommunistiske begreber.²⁴ Dette gælder specielt for SF, hvis ledelse bestod af folk, som havde haft deres politiske opdragelse i den kommunistiske verdensbevægelse. De andre dele af det nye venstre, bevægelsesmiljøet og de kulturradikale, havde som beskrevet ovenfor en anden baggrund i andre traditioner. De fælles tematiske berøringspunkter i det nye venstre var således i mindre grad ideologiske ligheder i snæver forstand, snarere fælles fortolkninger af begivenheder i samtiden. For de tre følgende eksempler, fred, afkolonisering og kulturdebat, gælder det, at de alle var forbundet til en ide om politisk arbejde som i sidste ende var rettet mod beslutningstagerne på Christiansborg. De to første eksempler var dog rettet især mod internationale begivenheder, hvilket også er interessant. Med udbygningen af velfærdsstaten og indkomststigningen i 1960erne var der ikke meget at bygge en indenrigspolitisk opposition på. SF, ligesom kommunisterne, førte en overbudspolitik på velfærdsområdet. Til forskel fra 1970erne var der ikke nogen bred kritik af velfærdsprojektet at bygge på, arbejdsmarkedet var roligt og det virkede som om, det danske samfund havde fundet en mo-

Vietnamkrigen var ét af de fremtrædende debatter i kredsen omkring det nye venstre. Vietnamdemonstration 24. april 1971. (Arbejdermuseet & ABA)

del, hvor borgerne generelt var tilfredse og enige om indenrigspolitikken. Derfor kom meget af det nye venstres dagsorden i begyndelsen af 1960'erne til at dreje sig om udenrigsspørgsmål.

Afrustning havde været et af stridspunkterne i bruddet i DKP. Aksel Larsen havde argumenteret for ensidig afrustning af Danmark som et politisk krav, hvilket var blevet bremset af Moskva.²⁵ Nu kunne kravet føres frem i det selvstændige SF, som gjorde det til et af sine temaer. I det hele taget var temaer som fred, neutralitet og afrustning vigtige for hele det nye venstre. Fredssagen i 1950'erne havde været bremset af den kolde krig, som ofte gjorde diskussionerne afhængige af støtte til den ene eller den anden blok. Det Radikale Venstre havde traditionelt været snævert forbundet med fredsbevægelsen, men i dette spørgsmål kunne man iagttage den samme glidning som hos socialdemokraterne fra opposition til systembevarende. Da partiet kom i regeringen i 1957 måtte det tage en del af ansvaret for NATO-politikken og stemte i 1960 for første gang i efterkrigstiden stemte for et forsvarsforlig.²⁶ Med kommunisternes isolering samme år stod det nye venstre alene de traditionelle fredstemaer: afrustning og neutralitet. Den bredt favnende KmA argumenterede for generel afrustning i Øst og Vest og for stop for prøvesprængninger. I den forbindelse havde bevægelsen ikke den samme indenrigspolitiske dagsorden som sin britiske eller svenske pendant, som protesterede mod landenes egen atomoprustning.²⁷ Alligevel fokuserede bevægelsen i høj grad på at påvirke de hjemlige beslutningstagere til at tage initiativer mod atomoprustningen og fungerede på den vis indenfor det bestående system.²⁸ Det samme gjaldt SF, som brugte afrustningen som et valgtema før folketingsvalget i 1960. SF ville arbejde for en ensidig dansk afrustning og neutralitet under beskyttelse af FN. Dette skulle gøres gennem partiets demokratiske mandat i Folketinget, og blev således fremført som et hvilket som helst andet politisk forslag inden for systemet. Det er vigtigt at være opmærksom på denne grundliggende

holdning til politisk arbejde, da det er en af hovedforskellene på det nye venstre og det, som kom bagefter: Politisk arbejde bestod i at fremsætte forslag, debattere, bruge de eksisterende beslutningsmekanismer – eventuelt også gennem kompromisser.

Et af de væsentligste temaer i begyndelsen af 1960'erne var afkoloniseringen. Blandt de europæiske lande var det egentlig kun Storbritannien og Frankrig som var direkte berørt. Holland havde afgivet sine vigtigste kolonier efter krigen. Italien og Tyskland havde mistet deres i henholdsvis første og anden verdenskrig, og Portugal holdt stadig fast på sine især afrikanske besiddelser. For det franske nye venstre hang afkoloniseringen tæt sammen med krigen i Algeriet. Ud over den franske hærs brutale fremfærd i selve Algeriet blev der slået hårdt ned på protester i Frankrig, hvilket havde konsekvenser for de senere konfrontationer og for 1960'ernes radikalisme.²⁹ I Storbritannien forløb afkolonisering mindre voldsomt. Her var det især Suez-krisen i 1956 som havde været med til at mobilisere venstrefløjen mod kolonialismen. I Skandinavien var det officielle synspunkt, at de nordiske lande var skyldfri i kolonialismens forbrydelser, og at man skulle støtte de nye stater.

Det nye venstre i Danmark afspejlede dette synspunkt. Danmark var ikke en del af det kolonialistiske og militaristiske Europa, som man især så repræsenteret i NATO-blokken. Alliancen og den kolde krigs todelte verden bandt landet til militaristiske og kolonialistiske magter. I den sammenhæng betød afkoloniseringen et internationalt tredje standpunkt, der hverken var Øst og Vest, det samme standpunkt som SF ønskede at indtage i dansk politik. De franske forbrydelser i Algeriet blev set som et argument for dansk neutralitet og for at knytte nye forbindelser til den alliancefri verden, som rejste sig ud af de europæiske koloniriger. Dette skal ses i sammenhæng med den udbredte optimisme i forhold til de nye stater da afkoloniseringen for alvor tog fart i 1960. Store dele af det nye venstre troede og håbede, at afkoloniseringen var begyndelsen på en ny og bedre verdensorden, hvor de kapitalistiske

lande i Nord ville blive overhalet af de folkerige lande i Syd. De aggressive, europæiske magter var på retræten, mens det nye venstres ideer om at komme ud over den kolde krig hørte fremtiden til. Efter kort tid viste det sig dog, at afkolonisering langt fra betød uafhængighed; de sydlige kontinenter blev præget af krige, hvor både supermagterne og de tidligere kolonimagter intervererede direkte såvel som indirekte. Dette ændrede dog ikke i første omgang de politiske krav om at udtræde af NATO, der var en alliance af skyldige, hvor Danmark ikke hørte hjemme. Igen var temaet forbundet til en konkret politisk dagsorden om Danmarks alliancepolitik.

Udviklingen af populærkultur i 1960'erne sammen med fremkomsten af en egentlig kulturpolitik førte til en kulturdebat, hvor de intellektuelle omkring Dialog og Politisk Revy fandt sammen med SF i en kritik af det, de så som 'fordummelse' af folket. Det drejede sig i første omgang om udbredelsen af populærkultur gennem medierne. I denne sammenhæng drejede det sig ikke om et decideret oppositionsstandpunkt som afrustning eller neutralitet, men om at formulere det synspunkt som fandtes overalt i det politiske landskab, at befolkningens kulturvaner måtte kontrolleres politisk. Fjenden i kulturdebatten var især reklamen, som blev set som et vulgært fænomen, der reducerede borgerne til forbrugere i stedet for at gøre dem til hele og frie mennesker. Marx ungdomsskrifter om fremmedgørelsen havde en stor indflydelse på denne debat; fremmedgørelse og frigørelse blev hovedbegreber for det nye venstre. Fremmedgørelsen bestod i, at mennesket blev et anonymt hjul i den kapitalistiske maskine, mens frigørelse bestod i at erkende sin situation og handle selvstændigt. På denne måde blev en stor del af den kunst, som blev skabt i begyndelsen af 1960'erne, rettet imod at afsløre systemets skjulte mekanismer. Den politiske revytradition fra 1930'erne blev genoptaget for at vise samfundets sande ansigt. Erik Knudsens 'Frihed – det bedste guld' og Ernst Bruun Olsens 'Teenagerlove' forsøgte at afsløre sammensværgelsen mellem populærkulturen, som afledte opmærksomhe-

den fra de egentlige problemer, reklamen, som fik folk til at bruge deres penge i evig jagt på status og prestige, og politikerne, som var afhængige af reklame og 'pop' for at kunne sælge sig selv. I stedet for en social kritik af kapitalismen, formulerede man således en æstetisk kritik – ikke uden egne elitære forestillinger: de intellektuelle kunne kende god kunst fra dårlig 'pop', i modsætning til resten af befolkningen. Selvom denne debat var mindre præget af praktisk politik end de to øvrige eksempler, var den dog forbundet til inddragelsen af kulturen som et velfærdspolitisk område, vel at mærke med ordninger som favoriserede elitens kultur som et alternativ til de kommercielle tilbud. De kulturradikale støttede således et socialdemokratisk projekt om at bringe den gode kultur ud til folket.

Det nye venstres mærkesager blev således til i en politisk kontekst som var, og ville være, en del af det eksisterende politiske system. Det socialistiske perspektiv fandtes, men de væsentligste temaer drejede sig om politiske beslutninger, som kunne tages indenfor det kapitalistiske system. Hverken afrustning, neutralitet eller stram kulturpolitik blev nødvendigvis sat sammen med en afvikling af kapitalismen. Da venstrefløjen radikaliseredes i løbet af 1960'erne blev denne spænding mellem utopi og dagspolitik begyndelsen til en ny type venstrefløj.

Radikalisering og enden på det nye venstre

Omkring 1965 blev det nye venstre udfordret indefra. Kritikken rettede sig især mod den pragmatiske politik, hvor det socialistiske perspektiv syntes at glide i baggrunden. Særligt SF blev skueplads for kampen mellem dem som ville føre praktisk politik og dem som ville have et socialistisk parti med en klar strategi for en radikal ændring af samfundet. Radikaliseringen hang i høj grad sammen med Vietnamkrigen, som oprappedes i begyndelsen af 1965. Den amerikanske intervention blev set som et symptom på et globalt, undertrykkende kapitalistisk system, hvor modsæt-

ningerne mellem udbyttede og udbytterne førte til voldelig undertrykkelse. Det var ikke en enkeltstående problem som kunne ordnes gennem åben dialog, men et resultat af et system som måtte ændres grundlæggende. På samme måde begyndte især de yngre medlemmer af SF at kræve en grundlæggende analyse af den danske kapitalisme i stedet for den pragmatiske tilgang til enkelte, konkrete problemer. SF måtte tage stilling til, om dets parlamentariske arbejde overhovedet kunne nytte i et monopolkapitalistisk samfund. Konflikten blev skærpet af det forhold, at SF efter valget i 1966 indgik i et snævert samarbejde med den socialdemokratiske regering (det såkaldt 'røde kabinet'). Kredsen omkring Aksel Larsen så dette som en historisk mulighed for indflydelse, mens partiets venstrefløj var nervøs for, at samarbejdet med socialdemokraterne ville gøre SF til et reformistisk parti uden ambition for en overgang til socialismen.³⁰ Man kan se denne konflikt som et resultat af det nye venstres politiske ambition om at være både radikale og pragmatiske på samme tid. Positionen mellem reformisme og revolution kunne let blive et sted mellem to stole, hvor de som ville konkrete og pragmatiske fremskridt måtte give køb på de radikale ændringer, mens de som ville radikale ændringer dårligt kunne affinde sig med de nødvendige kompromisser i den daglige politik. Det endelige resultat blev endnu en partideling i 1967, hvor pragmatikerne omkring Aksel Larsen fortsatte den parlamentariske linie i SF, mens venstrefløjen dannede VS som et radikalt alternativ.³¹

I denne situation overtog gruppen omkring VS etiketten 'det nye venstre', mens SF blev fuldt integreret i folketingspolitikken. Det var dog et andet nyt venstre end det miljø, som eksisterede i første halvdel af 1960'erne, både hvad angik aktører og temaer.

Først og fremmest var det en radikal venstrefløj, det vil sige en venstrefløj der så det som sin opgave at levere en grundlæggende analyse af det kapitalistiske system og derfra udlede den politiske strategi for en revolutionær omvæltning. Det væsentligste var således

ikke de konkrete problemer som skulle løses, men hele systemet som måtte ændres. Her fandt den radikale venstrefløj inspiration i de forbilleder, som det nye venstre havde forsøgt at distancere sig fra, nemlig den Leninistiske tradition, hvad enten den blev fortolket gennem Mao, Trotskij eller Lenin selv. De væsentligste temaer var således ikke praktisk politiske, men teoretiske, og hvor den radikale venstrefløj engagerede sig i konkrete spørgsmål var det ofte for at demonstrere en teoretisk pointe om hele systemets beskaffenhed.

En af grundene til dette skift var en tydelig intellektualisering af venstrefløjen. Hvor det nye venstre havde haft en intellektuel gren ud over fagforeningsfolk og politikere, bestod den radikale venstrefløj hovedsageligt af intellektuelle og særligt studenter. I Danmark havde studenteroprøret og den senere studentbevægelse særdeles stor opbakning på universiteterne; den radikale dagsorden fandt tilslutning blandt størstedelen af studenterne, som ikke alene stemte på de venstreorienterede studentorganisationer, men også fungerede som rekrutteringsgrundlag for venstrefløjen. På den måde udviklede der sig en bestemt venstreorienteret subkultur med base på universiteterne. Det politiske tilhørsforhold blev en livsstil, et lukket og til dels generationsbestemt miljø forskelligt fra det nye venstre i de tidlige 1960ere.

De to 'venstrefløje' – det nye venstre og den radikale venstrefløj – var således forskellige både ideologisk og som politisk miljø. Det forhold at den radikale venstrefløj tog betegnelsen 'det nye venstre' med sig efter bruddet bør ikke lede til den slutning, at der eksisterede en essentiel kontinuitet fra 1956 og fremad. Snarere var opkomsten af den radikale venstrefløj et udtrykkeligt og bevidst brud med det nye venstres søgen efter en balance mellem pragmatisme og radikalisme og et utvetydigt valg af radikalismen som politisk fællesnævner. På samme måde valgte pragmatikerne radikalismen fra, og de to miljøer udviklede sig i forskellige politiske rum, SF i den parlamentariske politik og den radikale venstrefløj som et intellektuelt miljø.

Konklusion

Hvordan skal man så afslutningsvis definere det nye venstre? For mig at se er det nærliggende at give en historisk definition som et politisk miljø der eksisterede i første halvdel af 1960erne og som kan karakteriseres ved en pragmatisk søgen efter et socialistisk alternativ gennem praktisk politik. Det var et miljø, hvis politiske dagsorden var præget af den historiske sammenhæng: internationalt en kommunistisk bevægelse i krise og den socialdemokratiske accept af kapitalismen, nationalt båret frem af ændringer i den politiske kultur og temaer som blev støttet af brede grupper, såsom afrustning og kulturpolitik. Som en bred, venstreorienteret bevægelse var det nye venstre afhængig af denne kontekst og kan ikke skilles fra den. De radikaliserende erfaringer i 1960ernes sidste halvdel og i 1970erne, Vietnam, studenteroprør og senere de vilde strejker, afstedkom ideologiske ændringer som gik ud over det nye venstre, endte kompromisset mellem pragmatisme og radikalisme og splittede det politiske landskab til venstre for socialdemokraterne i en praktisk og en radikal tradition. En kløft som betød enden på det nye venstre.

Noter

1. Denne artikel bygger hovedsageligt på min phd. afhandling Jørgensen, Thomas Ekman (2004), *Transformations and Crises. The Left and the Nation in Denmark and Sweden 1956-1980*, Firenze (upubliceret), og på en række artikler skrevet i de sidste fem år samt den eksisterende sekundærlitteratur. For referencer til selve kildematerialet henvises til disse.
2. For eksempel Bobbio, Norberto (1994), *Destra e sinistra : ragioni e significati di una distinzione politica*, Roma (dansk: *Højre og venstre : årsager til og betydning af en politisk skelnen*, København 1995).
3. Et nyere eksempel er Eley, Geoff (2002), *Forging Democracy. The history of the Left in Europe 1850-2000*, Oxford, New York.
4. Gilcher-Holtey, Ingrid (2000), "Der Transfer zwischen den Studentenbewegungen von 1968 und die Entstehung einer Transnationalen Gegenöffentlichkeit", *Berliner Journal für Soziologie* 4/2000 .
5. Chun, Lin (1993), *The British New Left*, Edinburgh, s. xii.

6. Sassoon, Donald (1995), *One hundred years of socialism the West European left in the twentieth century*, London, s. 241-273.

7. Se for eksempel beskrivelsen af værfterne i Gøteborg i Stråth, Bo (1982), *Varvsarbejdet i to varvsstæder*, Gøteborg.

8. Bracke, Maud & Thomas E. Jørgensen (2002), *West European Communism after Stalinism*, Fiesole (EUI Working Paper, HEC 2002/4).

9. Jørgensen, Thomas Ekman (2003), "Vejen væk fra Moskva. SF's vej fra kommunisme til et nyt venstre", *Den jyske historiker* 101, s. 14-17.

10. Jørgensen, Thomas Ekman (2002), "Split or Reform? The Danish and Swedish CP's facing the post-Stalin era", in Bracke, Maud & Thomas E. Jørgensen *West European Communism after Stalinism* Fiesole (EUI Working Paper, HEC 2002/4).

11. Citeret i Jacobsen, Kurt (1993), *Aksel Larsen. En politisk biografi*, København, s. 572.

12. Kragh, Jens (1995), *Mellem socialismens velsignelser og praktikable fremskridt: SF 1960-68*, Odense, s. 44, 56-59, 115.

13. Se Jørgensen, Thomas Ekman (2003), "Jagten på røde oktober", in Holm, Adam & Peter Scharff Smith eds., *Idealisme eller fanatisme. Opgøret om venstrefløjen under den kolde krig* København, s. 75-76.

14. Nordentoft, Johannes & Søren H. Rasmussen (1991), *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, Odense, s. 54.

15. Pedersen, Sune (2000), *Kampen for fred. Den liberale fredsbevægelse i Danmark 1919-1960*, København (upubliceret).

16. Kragh (1995), *Mellem socialismens velsignelser og praktikable fremskridt: SF 1960-68*, s. 205, se også s. 157.

17. Rasmussen, Søren Hein (2003), "Kampagnen mod Atomvåben og andre protestbevægelser i 1960ernes første halvdel", *Den jyske historiker* 101, s. 47-48, se også Jensen, Lars Kolind (2003), "Sæt hegn om Deres datter! Præventionsdebatten 1963-65", *Den jyske historiker* 101.

18. Kragh (1995), *Mellem socialismens velsignelser og praktikable fremskridt: SF 1960-68*, s. 207.

19. Salomon, Kim (1996), *Rebeller i takt med tiden. FNL-rørelsen och 60-talets politiska ritualer*, Stockholm.

20. Chun (1993), *The British New Left*, s. 26.

21. Khilnani, Sunil (1993), *Arguing Revolution. The Intellectual Left in Postwar France*, New Haven.

22. Thing, Morten (1993), *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960*, København, s. 917.

23. Madsen, Peter (2001), "Kulturradikalismen og velfærdssamfundet", in Rifbjerg, Klaus e. a. ed., *Den kulturradikale udfordring* København, s. 325.

24. Jørgensen (2003), "Vejen væk fra Moskva. SF's vej fra kommunisme til et nyt venstre".

25. Jacobsen (1993), *Aksel Larsen. En politisk biografi*, s. 492.

26. Pedersen (2000), *Kampen for fred. Den liberale fredsbevægelse i Danmark 1919-1960*, s. 56.

27. Der havde faktisk været forslag om at bygge en svensk atombombe, hvilket blev et hovedtema for den svenske atomkampagne.

28. Nordentoft & Rasmussen (1991), *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 51-52.

29. Ross, Kristin (2002), *May '68 and its Afterlives*, Chicago, s. 40-64.

30. For en nærmere beskrivelse af debatten, se Jørgensen (2003), "Jagten på røde oktober", s. 74-77.

31. Madsen, Per Askholm & Jens O. Madsen (1980), *Fra sandkasse til kadreparti?*, København indeholder en detaljeret beskrivelse af VS' grundlæggelse, s. 20-53.

Abstract

Thomas Ekman Jørgensen: Beyond Communism. The New Left and its Offshoots, *Arbejderhistorie* 4/2004, p. 91-103.

The article 'beyond communism' attempts to limit the concept of the New Left to a historical milieu that existed from around 1960 to the mid-1960s. This milieu grew out of the crisis of the world communist movement after destalinisation and the social democracies' acceptance of capitalism. The New Left operated in this space between politically communists, who had lost their legitimacy as a political alternative, and social democrats, who would no longer pose an alternative to capitalism. They developed ideals of open discussion and individual participation, which corresponded to the changes in political culture in the 1960s. As the Left as such radicalised by the mid-1960s, this milieu was overtaken by more radical groups that rejected the pragmatism and eclecticism of the preceding movement.

Dr. Thomas Ekman Jørgensen,
Istituto Universitario Europeo, FIRENZE.
thomas.jorgensen@iue.it